

H^HLOCKE'NİN "ORTAK İRADE" VE ROUSSEAU'NUN "GENEL İRADE" ANLAYIŞLARININ GERÇEKLİĞİN TESPİTİ BAĞLAMINDA MODERN CEZA MUHAKEMESİNDEKİ YANSIMALARI

Doç. Dr. Hakan KARAKEHYA*

Öz

Toplu mahkemelerdeki birden fazla hakimin görüşlerinin aynı konuda farklı şekilde oluştuğu hallerde, ne şekilde hareket edileceği ceza muhakemesinin önemli konu başlıklarından biridir. Bu konunun farklı hukuk sistemlerinde farklı şekillerde ele alındığı da görülmektedir. Bu çalışmada Locke'nin "ortak irade" ve Rousseau'nun "genel irade" anlayışlarının ceza muhakemesindeki yansımaları ele alınacaktır. Nitekim her iki yazarın bu görüşlerinin Kıta Avrupası ve Anglo-sakson ceza muhakemesi sistemleri üzerinde özellikle ispatın sağlanması bakımından önemli yansımaları bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Locke ve İspat, Rousseau ve İspat, Ceza Muhakemesinde İspat, Ceza Muhakemesinde Hüküm; Ceza Muhakemesi Hukuku

THE REFLECTIONS OF THE LOCKE'S "COMMON SENSE" AND ROUSSEAU'S "GENERAL WILL" IDEAS ON THE PROOF IN MODERN CRIMINAL PROCEEDING

Abstract

If every judge has different idea in collective courts, how will the court give judgement. This problem is one of the important topics in criminal procedure law. It is also seen that this subject is handled differently in different legal systems. In this study, the reflections of Locke's "common will" and Rousseau's "general will"

H^H Hakem incelemesinden geçmiştir.

* Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi (e-posta: hkarakehya@anadolu.edu.tr) ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5028-1216> (Makalenin Geliş Tarihi: 03.09.2018) (Makalenin Hakemlere Gönderim Tarihleri: 05.09.2018-27.09.2018/Makale Kabul Tarihleri: 06.09.2018-02.10.2018)

understandings on criminal procedure will be discussed. Actually, the views of both authors have important effect regarding proof in criminal proceedings on the continental European and Anglo-Saxon criminal justice systems.

Keywords

Locke and Proof, Rousseau and Proof, Proof in Criminal Procedure; Decision in Criminal Procedure, Criminal Procedure Law

GİRİŞ

Modern ceza muhakemesinde hukuka uygun ve doğru bir karar verilebilmesi için öncelikle geçmişte yaşanmış uyuşmazlık konusu olayın ne şekilde gerçekleştiğinin doğru şekilde tespit edilmesi gerekir¹. Bu bağlamda ceza muhakemesinde öncelikle maddi gerçek bulunmalı ve maddi ceza hukuku açısından önemli olan tüm hususların tek tek ispatına çalışılmalıdır². Geçmişte olup biten bir olayın, onu temsil eden vasıtalar, yani deliller aracılığıyla bugün ortaya konulmuş haline, maddi gerçek denir³. Dolayısıyla geçmişte yaşanmış uyuşmazlık konusu olaya ilişkin gerçeklik, ceza muhakemesinde onu temsil eden deliller vasıtasıyla ortaya konulmaktadır. Bir başka deyişle muhakeme faaliyeti sırasında, deliller yan yana getirilerek geçmişteki olayın simülasyonu oluşturulmaya çalışılmaktadır. Sonradan yapılan bu simülasyon, neredeyse hiçbir zaman geçmişte yaşanan olayın aynısı olamayacağı için, ceza muhakemesinde maddi gereğin tespiti her zaman yanılma riskini beraberinde taşır. Verilen kararın

¹ Bu bağlamda kanunkoyucu, ceza muhakemesi faaliyetlerini düzenlemek amacıyla muhakeme kurallarını belirlerken, bir taraftan sanığın ve muhakemeye katılan diğer bireylerin temel haklarını korumalı diğer taraftan da sanık hakkında etkili bir takibat yapılmasını mümkün kılmalıdır. Bu nedenle devlet tekelindeki cezalandırma yetkisinin kullanılması, hukuk devleti ilkesi ile dengelenmesi gereken bir faaliyettir. Modern ceza muhakemesinde sanık, hüküm kesinleşinceye kadar suçsuzdur ve onun hakları ancak muhakemenin yapılabilmesi bakımından zorunlu olduğu ölçüde sınırlandırılabilir. Devlet otoritesinin ceza muhakemesinin gerçekleştirilebilmesi için onun temel haklarına yapacağı müdahaleler de, her zaman orantılılık ilkesine uygun olmalıdır. **Ranft**, Otfried: *Strafprozessrecht*, Boorberg Verlag, Stuttgart, München... 1995, s. 2-3; Modern ceza muhakemesinde hem maddi hukuk bakımından doğru hem de adil bir karar verilmesi amaçlanır. Gerçeğe ulaşmak ve hak ettiği cezayı faile vermek ceza muhakemesinin iki önemli prensibidir. Failin adil bir ceza ile cezalandırılabilmesi için de fonksiyonel ve etkili bir ceza muhakemesine ihtiyaç vardır. **Beulke**, Werner: *Strafprozessrecht*, C. F. Müller, Heidelberg 2005, s. 3; Günümüz ceza muhakemesinin amacı; genel olarak muhakemeye katılan bireylerin temel haklarına zarar vermeksizin *maddi gerçeği* bulmak ve buna bağlı olarak cezai uyuşmazlığı çözüme kavuşturmadır. **Kunter**, Nurullah/**Yenisey**, Feridun/**Nuhoğlu**, Ayşe: *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Arıkan Yayınevi, İstanbul 2006, s. 24; Ancak konu biraz daha ayrıntılı ele alındığında, ceza muhakemesinin üç temel amacı olduğu görülmektedir. Bunlar; *maddi gerçeği bulmak, adaleti sağlamak ve hukuki barışı korumaktır*. **Volk**, Klaus: *Grundkurs StPO*, C. H. Beck Verlag, München 2005, s. 4; **Öztürk**, Bahri/**Tezcan**, Durmuş/**Erdem**, Mustafa Ruhan/**Sırma**, Özge/**Kırıt**, Yasemin F. S./**Özaydın**, Özdem/**Akcan**, Esra A./**Erdem**, Efser: *Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku*, Seçkin Yayınevi, Ankara 2012, s. 31; **Özbek**, Veli Özer/**Kanbur**, M. Nihat/**Doğan**, Koray/**Bacaksız**, Pınar/**Tepe**, İlker: *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Seçkin Yayınevi, Ankara 2015, s. 45.

² **Volk**, (2005) s. 6; Bu bağlamda kanunkoyucu, ceza muhakemesi faaliyetlerini düzenlemek amacıyla muhakeme kurallarını belirlerken, bir taraftan sanığın ve muhakemeye katılan diğer bireylerin temel haklarını korumalı diğer taraftan da sanık hakkında etkili bir takibat yapılmasını mümkün kılmalıdır. **Cihan**, Erol: "Ceza Muhakemesi Hukukunun Gayesi", İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 1963/3-4, s. 710-711.

³ Aynı yönde bkz. **Eicker**, Andreas: *Die Prinzipien der materiellen Wahrheit und der freien Beweiswürdigung im Strafprozess*, Centaurus Verlag, Herbolzheim 2001, s. 8.

doğruluğu, her şeyden önce mahkemenin yargılama sırasında ne kadar doğru bir yol izlediğine bağlıdır⁴. Ayrıca mahkeme gerektiği şekilde hareket etmiş olsa bile, muhakeme sonunda bulunan maddi gerçeğin, mutlak gerçeğe uygun olup olmadığının tam bir kesinlik içerisinde bilinebilmesi mümkün değildir. Çünkü maddi gerçek, o konuda ulaşılabilecek en doğru bilgilere dayanmakla birlikte, tasavvur edilebilecek her türlü şüpheyi bertaraf etmemektedir⁵. Bununla birlikte maddi gerçeğin doğruluğundan, bir başka deyişle mutlak gerçeğe uygunluğundan şüphe etmek için akla ve mantığa uygun bir gerekçe gösterilemez⁶. Çünkü maddi gerçek yanılma riski olsa da akla ve mantığa uygun olarak, rasyonel şekilde inşa edilmiş olmalıdır.

Ceza muhakemesinde yargılama makamı, cezai uyumsuzluğun maddi kısmını çözerken *vicdani kanaatine* göre karar verir⁷. *Vicdani kanaat*; maddi uyumsuzluğu çözmeye yetkili makamın, duruşmada yapılan muhakeme faaliyeti sonucunda ve ortaya konan deliller ışığında, aklını ve bilimi rehber yaparak, hukukun koyduğu sınırlar içerisinde kalarak, maddi olayın oluş biçimine dair ulaştığı, gerekçeye dayanan ve kendi açısından duyduğu şüpheyi bertaraf eden bir kanaattir⁸.

Hukuk sistemimizde duruşma bittikten sonra toplu mahkemelerde (ağır ceza mahkemesi gibi), mahkeme heyeti duruşmaya bir süre ara vererek kuracağı hüküm konusunda müzakerelerde bulunur, daha sonra oylama yaparak hükmünü açıklar⁹. Tek hakimli mahkemelerde ise (asliye ceza mahkemesi gibi), mahkemeyi oluşturan tek hakim deliller üzerinde son bir değerlendirme yaparak hükmünü verir.

⁴ Volk, (2005) s. 6.

⁵ Fezyoğlu, Metin: Vicdani Kanaat, Yetkin Yayınları, Ankara 2002, s. 72-73; Ceza muhakemesinde hem bireylerin hem de toplumun menfaatlerini korumak, gerçeğe uygunluk demek olan hakikatin araştırılması ile mümkün olur. Ancak bir yandan gerçeğin tam olan tespit edilmesindeki maddi imkansızlıklar, diğer yandan uyumsuzlukları kesin hükümlerle sona erdirmeye zorunluluğu objektif ve mutlak denilen belirlilikten vazgeçilip, nispi belirlilikle yetinilmesine neden olmuştur. Kunter/Yenisey/Nuhoğlu, (2006) s. 23.

⁶ Fezyoğlu, Vicdani Kanaat, s. 72.

⁷ CMK'da mahkemenin delilleri takdir yetkisini düzenleyen hükme, hakim'in delilleri vicdani kanaatıyla serbestçe takdir edeceği ifadesi de eklenmiştir (CMK m.217/1). Böylelikle vicdani kanaat kavramı CMK'da açıkça vurgulanmıştır. Şahin, Cumhuriyet: Ceza Muhakemesi Kanunu Gazi Şerhi, Seçkin Yayınevi, Ankara 2005, s. 62; Mahkeme vicdani kanaate ulaşmaya çalışırken çelişmeli muhakeme yöntemini kullanır. Bu bağlamda iddia, savunma ve yargılama makamları kolektif olarak hareket ederler. İddia makamı, ceza davasında tezi oluşturan isnadı ortaya koyar, savunma makamı savunmasını yapmak suretiyle antitezi oluşturur, yargılama makamı ise bu tez ve antitezin çarpışmasından senteze, bir başka deyişle gerçeğe ve hükme ulaşır. Toroslu, Nevzat/Fezyoğlu, Metin: Ceza Muhakemesi Hukuku, Savaş Yayınevi, Ankara 2006, s. 21.

⁸ Benzer şekilde bkz. Fezyoğlu, Vicdani Kanaat, s. 109.

⁹ Şahin/Göktürk, (2012) s. 147.

Bu çalışmanın konusunu özellikle toplu mahkemelerde hüküm kurulurken, hakimler farklı görüşlere sahipse, ne şekilde hareket edileceği hususunda felsefe tarihinin iki önemli düşünürünün görüşlerinin yansımaları irdelenecektir. Gerçekten de Locke'nin düşüncelerinin Anglo-sakson ceza muhakemesi sistemlerinde, Rousseau'nun görüşlerinin ise Kıta Avrupası ceza muhakemesi sistemleri üzerinde, ispat bakımından önemli yansımaları olduğu görülmektedir. Bu bağlamda çalışma içerisinde öncelikle her iki yazarın "ortak irade" ve "genel irade" kavramları üzerinden ortaya koydukları görüşleri açıklanacak, daha sonra bu görüşlerin Anglo-sakson ve Kıta Avrupası hukuk sistemlerindeki yansımaları irdelenecektir. Son olarak bizim hukuk sistemimizde ne şekilde bir hareket tarzının benimsendiği irdelenecek ve çalışma neticesinde ulaşılan sonuçlar özetlenerek çalışma tamamlanacaktır.

1. JOHN LOCKE VE "ORTAK İRADE" ANLAYIŞI

İngiliz bir filozof olan ve 1632-1704 yılları arasında yaşayan John Locke, 18. yüzyılın en önemli düşünürlerinden biridir¹⁰. Yaşadığı dönemin koşullarında, düşünce özgürlüğünün ve insan eylemlerinin akla göre belirlenmesi gerektiğinin en etkili savunucularının başında geldiğinden, Avrupa'daki aydınlanmanın önde gelen filozoflarından birisi olarak kabul edilir.

Toplum sözleşmesini savunan düşünürlerden birisi olan Locke, bu bağlamda bir doğal hukukçudur. Bütün eserlerinde gelenek ve otoritenin her çeşidinden kurtulmak gerektiğini, insan hayatına ancak aklın kılavuzluk edebileceğini ileri sürer. Aynı zamanda liberalizmin babaları arasında kabul edilen Locke'nin "bilgi teorisi" ve özellikle "ortak irade" konularındaki düşünceleri, modern ceza muhakemesi üzerinde de önemli etkiler bırakmıştır¹¹.

Locke'ye göre, bilginin dört düzeyi vardır. Görüsel bilgi, ispata dayalı bilgi, duyu bilgisi ve vahye dayalı bilgi. İlk iki bilgi türü kesinlik ve apaçıklığın kaynağı iken, üçüncüsü kanıya dayalıdır. Dördüncüsü ise imanı meydana getirir¹². Mevcudiyetimizin görüsel bilgisine ve Tanrının mevcudiyetinin ispata dayalı bilgisine sahipken, bunların dışında kalan şeylerin bilgisine ise sadece duyularımız vasıtasıyla ulaşabiliriz. Duyularımız vasıtasıyla edindiğimiz bilgiler, şüpheyi aşmamızı sağlayan bir apaçıklık derecesine erişir. Farklı insanların duyularıyla edindikleri bilgiler de çoğu kez birbiriyle örtüşür¹³.

Buna karşın tabiat kanunları konusunda çoğunluğun müşterek kabulleri, tabiat kanunlarını bize öğretmekte yeterli değildir. Tarih "Halkın sesi Hak"kın sesidir" özdeyişinin ne kadar kötü amaçlarla kullanıldığının örnekleriyle dolu-

¹⁰ **Dunn**, John: Locke (Çev. Fatoş Dilber), Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 2008, s. 15 vd.

¹¹ **Feyzioğlu**, Metin/**Taner**, Fahri Gökçen: Ceza Muhakemesinde İspatın Ölçütü Olarak Vicdani Kanaat, İslık Yayınları 2015, s. 123 vd.

¹² **Didier**, Jean: John Locke (Çev. Atakan Altınörs), Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2009, s. 35.

¹³ **Didier**, s. 41 vd.

dur¹⁴. Dolayısıyla Locke, çoğunluğun doğruluğu ve haklılığı konusunda aşağıda inceleyeceğimiz Rousseau'dan tamamen farklı düşünmektedir.

Locke göre; bir düşünceyi ya da isnadı kanıtlamanın dört tür yöntemi vardır. Bu dört yöntem arasında en öğretici ve ilerletici olanı ise onun "argumentum ad iudicium" olarak ifade ettiği yoldur. Çünkü bu kanıtlamada 1) Saygı gibi herhangi bir nedenle karşı çıkılmayacak birisinin düşüncesi kişiye dayatılmaz. 2) Daha iyisini bilmiyor oluşumuz, karşıdaki kişinin haklılığını göstermez. 3) Başka birisinin yanlışı göstermiş olması, onun doğru yolda olduğunu göstermez. Nitekim doğruyu ve gerçeği gösterecek olan mahcubiyet, bilgisizlik ya da hata değildir. İleri sürülen düşüncenin kendi doğasından kaynaklı delillerdir¹⁵. Bununla birlikte Locke'ye göre; *geçmişte yaşanmış gözlenebilen bir olaya ilişkin olarak mutlak gerçeğe ulaşmak mümkün olmasa da*¹⁶, *olayı yansıtan delillerle farklı özelliklerdeki kimselerin hayat tecrübeleri uyum halindeyse, mutlak gerçeğe yakınlıkta en yüksek ihtimal derecesine ulaşılmış olacaktır*¹⁷. İşte Locke'nin mutlak gerçeğe ulaşmak mümkün olmasa da, delillerle uyum halinde olan farklı özelliklere sahip insanların ortak iradesinin gerçekliği belirlemede en etkili yol olduğu konusundaki bu düşünceleri, modern ceza muhakemesi üzerinde önemli izler bırakmıştır.

Son olarak belirtmek gerekir ki; Locke'nin bahsettiğimiz görüşlerini üzerine inşa ettiği kavramın İngilizce aslı "common sense"dir¹⁸. Daha önce başka düşünürler tarafından da kullanılan bu kavramın tam Türkçe karşılığı ise "ortak akıl"dir¹⁹. Ancak söz konusu düşüncenin ortak akıl yoluyla ulaşılabilecek "ortak irade"ye işaret etmesi nedeniyle, terimin Türkçe karşılığı olarak "ortak irade" kavramını kullanmayı uygun bulduk²⁰.

2. JEAN JACK ROUSSEAU VE "GENEL İRADE" ANLAYIŞI

İsviçreli olan ve 1712-1778 yılları arasında yaşayan Jean Jacques Rousseau, genellikle bireysel özerklik ile sosyal bağımlılık arasındaki çatışma üzerine yazılar kaleme almıştır. Temel eserlerinden olan "Toplum Sözleşmesi" adlı eserinde herkesin doğal olarak eşit ve özgür olduğunu savunmuştur²¹.

¹⁴ **Locke**, John: Tabiat Kanunları Üzerine Denemeler (Çev. İsmail Çetin), Paradigma Yayıncılık, İstanbul 1999, s. 50 vd.

¹⁵ **Locke**, John: İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Deneme, (Çev. Meral Delikara Topçu) Öteki Yayınevi, Ankara 1999, s. 432 vd.

¹⁶ Nitekim Locke'ye göre akıl mutlak bir gerçeklik tespiti bakımından yeterli değildir. Bkz. **Locke**, s. 408.

¹⁷ **Feyzioğlu/Taner**, s. 125 vd.

¹⁸ **Carey**, Toni Vogel: "The Life & Death of Common Sense," https://philosophynow.org/issues/110/The_Life_and_Death_of_Common_Sense

¹⁹ Locke'ye göre akıl, insanı hayvandan ayıran en önemli özelliktir. **Locke**, s. 406.

²⁰ Benzer kullanım için bkz. **Feyzioğlu/Taner**, s. 126.

²¹ **Arnhart**, Larry: Plato'dan Rawls'a Siyasi Düşünce Tarihi (Çev. Ahmet Kemal Bayram), Adres Yayınları, Ankara 2004, s. 281 vd.

Ortaya koyduğu ve bizim de konumuzu ilgilendiren "genel irade" kavramı ile siyasi literatürde önemli etkiler bırakan Rousseau, genel irade teorisini açıklarken, insan topluluklarını ve grupları "iradesi olan ahlaksal birer varlık" olarak kabul eder²². Bu bağlamda insan topluluklarında, topluluğu oluşturan bireylerin her birinin iradesini aşan genel bir irade bulunmaktadır²³. Bu genel irade, daima topluluğun ve onun her bir parçasının korunmasına ve iyiliğinin sağlanmasına hizmet eder²⁴. Bu bağlamda, insan gruplarında veya daha büyük ölçekte bir örnek vermek gerekirse devlette, grubu veya devletin insan unsurunu oluşturan her bir bireyin iradesini aşan, bütünü ve bütünü oluşturan her bir bireyin iyiliğini sağlamaya yönelik genel bir irade bulunmaktadır²⁵.

Kanunların da kaynağını oluşturan genel irade, toplumdaki bireylerin birbiriyle ya da devletle olan ilişkilerinde haklı ya da haksız olduklarını belirlemede de temel kıstası oluşturmaktadır. Ona göre erdemlilik, tüm bireysel iradeleri genel irade ile uyumlu kılmaktan başka bir şey değildir²⁶.

Ayrıca genel irade kamu yararına en uygun olan, bir başka deyişle en haklı olandan yanadır. Öyle ki bir kimse bakımından genel iradeyi takip ettiğini bilmenin en sağlam yolu, sadece haklı olarak hareket etmek ve haklı davranmaktır. Bununla birlikte egemenin koymuş olduğu bir kural her zaman için genel iradeyi yansıtmayabilir. Bu nedenle devlet tarafından konulan kurallar da genel iradeye uygunlukları açısından eleştiriye açıktır. Nitekim Rousseau'ya göre, insanların yüreklerine kazınmış ve ona uygun davranıldığında insanlara mutluluk ve refah getirecek doğal bir hukuk da bulunmaktadır²⁷. Bir devlette kanunkoyucunun koyduğu kurallar, eninde sonunda bu doğal hukuka doğru evrilecektir ya da evrilmelidir.

²² Rousseau, Jean-Jacques: Siyasal Fragmanlar-Ekonomi Politik Üzerine Söylev, (Çev. İsmail Yerguz) Say Yayınları, İstanbul 2008, s. 41 vd.

²³ Rousseau, (2008) s. 42 vd.

²⁴ Rousseau, Jean-Jacques: Toplum Anlaşması, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, (Çev. Vedat Günyol) İstanbul 1992, s. 36; Rousseau'da, karar alma ile de doğrudan ilgili önemli bir kavram olarak "genel irade" ortaya çıkmaktadır. Ancak bunun ortak irade ve özel (bireysel) iradeden farklı olduğunu da özellikle belirtmek gerekir. Düşünüre göre genel irade genelin çıkarını ve mutluluğunu amaçlamaktadır. Bunun yanında ortak irade ise sadece özel çıkarlarla ilgilidir ve bu özel iradelerin toplamı biçiminde ortaya çıkar. "Genel irade" bireylerin özel çıkarlarına göre genel refah için çaba gösteren vatandaş çoğunluğunun iradesi olduğu için, her vatandaşın özel iradelerinin toplamı olan "ortak irade"den farklıdır. Bu açılarından bakıldığında genel irade her zaman doğru yoldadır ve kamu yararını hedefler, onun hiçbir zaman yanılması söz konusu değildir. Hakyemez, Yusuf Şevki: "Çoğunlukçu Demokrasi Anlayışı, Rousseau ve Türk Anayasaları," Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.52, 2003/4, s. 78.

²⁵ Şenel, Alaeddin: Siyasal Düşünceler Tarihi, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 2004, s. 362.

²⁶ Rousseau'nun bu görüşlerinin totaliter bir yönetime kapı araladığı konusundaki eleştiriler için bkz. Arnhart, s. 294 vd.

²⁷ Şenel, s. 362.

Özetle, Rousseau'nun "genel irade" teorisine göre, insanlardan oluşan bir grup veya topluluğun genel iradesi, daima o grup veya topluluğun tamamının ve her bir parçasının korunmasına ve iyiliğine yöneliktir²⁸. Azınlıkta kalanlar ise iradesini genel irade ile uyumlaştırarak erdemli davranmalıdırlar. Çünkü azınlıkta kalan yanılmıştır.

3. HER İKİ ANLAYIŞIN MODERN CEZA MUHAKEMESİNDEKİ ETKİLERİ

Locke'nin "ortak irade" ve Rousseau'nun "genel irade" konusundaki görüşleri modern ceza muhakemesinde hüküm kurarken tercih edilecek yolu belirlemede önemli etkiler ortaya çıkarmıştır. Locke'nin görüşleri jüri esasına dayalı Anglo-Sakson hukuk sistemlerinde önemli belirleyici olurken; Rousseau'nun görüşleri ise Kıta Avrupası hukuk sistemi yapılandırılırken etkili olmuştur. Bu bağlamda temelde bu iki sistemin özelliklerini kısaca özetlemekte fayda vardır.

Gerek Kıta Avrupası gerekse Anglo-Sakson hukuk sistemini benimsemiş devletlerde, maddi gerçeğe ulaşmada kullanılan temel yöntem çelişme yöntemidir ve uyuşmazlık konusu olay, karar merciinin vicdani kanaatine göre çözüme kavuşturulur. Ancak bu ortak hususlar dışında her iki sistem de farklı şekillerde yapılandırılmıştır. Anglo-Sakson sisteminde taraflar, uyuşmazlık konusu olaya ilişkin görüşlerini uyuşmazlık konusu olaya ilişkin anlatılanlar temelinde cezai sorumluluk açısından bir değerlendirme yapmak suretiyle karar merci olarak hareket edecek olan "jüri"ye sunar. Ayrıca Kıta Avrupası'ndaki anlayıştan farklı olarak, Anglo-Sakson sisteminde hakimin mümkün olduğunca bir hakem pozisyonuna itilmesi söz konusudur²⁹. Kıta Avrupası hukuk sisteminde ise taraflar arasındaki çelişmeye imkan tanınmakla birlikte, kullanılan bu yöntem hiçbir şekilde muhakemeyi bir "taraf" muhakemesine dönüştürmemektedir³⁰. Dolayısıyla Kıta Avrupası hukuk sisteminde hakim, maddi gerçeğe ulaşma amacıyla tarafların ikame ettiği deliller haricinde re'sen delil araştırması yapabilir ve tüm delilleri serbestçe değerlendirir³¹. Ayrıca uyuşmazlığı çözüme kavuşturmak bakımından karar merci de çoğu kez jüri değil; yargılamayı yöneten hakim veya mahkeme heyetidir³².

²⁸ Rousseau, (2008) s. 43.

²⁹ Langbein, John H.: The Origins Of Adversary Criminal Trial, Oxford University Press, New York 2010, s. 258.

³⁰ Roxin, Claus: Strafverfahrensrecht, C. H. Beck, München 1998, s. 116.

³¹ Centel, Nur/Zafer, Hamide: Ceza Muhakemesi Hukuku, Beta Yayınları, İstanbul 2018, s. 732 vd.

³² CMK m.192 ve m.203'deki düzenlemelere göre; duruşmayı yönetme ve duruşma disiplini sağlama görev ve yetkisi; toplu mahkemelerde mahkeme başkanında, tek hakimli mahkemelerde ise hakime aittir.

Bu bağlamda Kıta Avrupası hukuk sisteminde uyumsuzluğu çözecek yargılama makamının toplu mahkeme olarak belirlendiği hallerde, yargılama makamı kural olarak oybirliği ile hükmünü kurabileceği gibi, oy çokluğuyla da karar vermektedir. Dolayısıyla Rousseau'cu bir anlayışla, mahkeme heyetinde azınlıkta kalanın dikkate alınmadığı; diğer üyelerin oylarıyla oluşan genel iradenin doğru olduğu kabul edildiği görülmektedir. Bu durum sadece ilk derece yargılamaları bakımından da geçerli değildir. Hükme karşı gerçekleştirilen kanunyolu incelemelerinde de, inceleme merci oy çokluğu ile verilen bir hükmü yine oy çokluğu ile onaylayabilecektir.

Buna karşın Anglo-Sakson hukuk sistemindeki ceza yargılaması ise Locke'ci bir bakış açısıyla yapılandırılmıştır. Özellikle Amerikan uygulamasında jüriler halkın farklı sınıflarından farklı özelliklere sahip kişilerden oluşturulmaktadır. Ayrıca ceza davalarında jürilerin hem beraat hem de mahkumiyet hükümlerini oybirliği ile verme zorunluluğu bulunmaktadır³³. Dolayısıyla "genel irade" yeterli görülmemekte "ortak irade"nin oluşturulmasına gayret edilmektedir. Dolayısıyla vicdani kanaatin kararda etkisi bulunacak tüm kişilerin ortak kanaatiyle oluşması aranmaktadır. Nitekim belirli verilerden belirli sonuçlara şüpheye mahal kalmayacak şekilde ulaşılmaması rasyonel ise, her ortalama insanın aynı sonuca ulaşması gerekir. Burada ayrıca belirtmek gerekir ki, oy çokluğuyla karar verilebilen ceza adaleti sistemlerinde toplu mahkemelerin 3-5 gibi tek rakamlı üye sayısı ile teşekkül etmeleri esas kabul edilmiştir. Nitekim bu durumda oyların eşit dağılması gibi bir sorun oluşmayacak, bir görüş muhakkak çoğunluğa sahip olacaktır. Ancak jüri sistemi gibi oybirliği esasına dayanan ceza adaleti sistemlerinde böyle bir problem yoktur. Nitekim bu sistemlerdeki toplu mahkemelerde hakim sayısı kaç olursa olsun, uyumsuzluğun çözüme kavuşturulması için oybirliğinin sağlanması zorunludur³⁴. Bu nedenle genelde jüri sistemlerinde İsa peygamberin 12 havarisinden kaynaklı olarak, jürinin 12 üyesinin

³³ Feyzioğlu/Taner, s. 129.

³⁴ Amerikan çelişmeli muhakeme sistemi, muhakemenin tarafları arasında uyumsuzluk konusu olayı anlatma rekabeti ve bu anlatılanların belirli kurallara bağlı olarak yorumlanması şeklinde ortaya çıkmaktadır. Taraflar, uyumsuzluk konusu olaya ilişkin görüşlerini tarafsız ve pasif durumda bulunan dinleyici kitlesine sunar. Bu dinleyici kitlesi aynı zamanda olaya ilişkin anlatılanlar temelinde cezai sorumluluk açısından bir değerlendirme yapmak suretiyle karar merci olarak hareket etmektedir. Sistemin genel özellikleri şu şekildedir: Maddi gerçek diyalektik olarak karmaşık bir ikna süreci sonucunda ortaya çıkarılır. Dava, ortak bilgilerin karşılıklı ve çelişik iki farklı yorumuyla şekillenen heyecanlı bir rekabet şeklinde ilerler. Karar mercii, örneğin hukuki eğitim almamış kişilerden oluşturulan jüri, her iki taraftan anlatıldığı şekliyle olayı dinler ve cezai sorumluluk bakımından değerlendirir. Neredeyse daima avukatlar (attorneys) tarafından yönlendirilen taraflar, delillerin sunumunu kontrol eder ve yönetirler. Taraflar ve avukatlar fikri ve ahlaki olarak maddi gerçeği ortaya koymak veya diğer taraf bakımından da adaleti gerçekleştirmekten daha ziyade rekabeti kazanma yükümlülüğü altındadırlar. **Goodpaster**, Gary: "On the Theory of American Adversary Criminal Trial", The Journal of Criminal Law & Criminology, Vol. 78, No:1, 1987, s. 120.

bulunması kabul edilmiştir. Nitekim tarihsel süreçte jüriler Tanrı adına adaleti sağlama amacıyla ortaya çıkmışlardır³⁵.

Bu noktada şu hususu da vurgulamak gerekir ki; yukarıda açıklanan sistemlerden hangisinin yerinde olduğu konusunda yapılacak değerlendirme, her toplum bakımından farklılık arz etmektedir. Kaldı ki; hukuksal düzen, bir toplumun kültürel ve ekonomik yapısından tamamen farklı bir tarzda şekillenemez. Hatta zorlama yapılarak, farklı bir topluma ait olarak şekillenmiş bir hukuk düzeni, bir başka devlet tarafından bire bir iktisap edilip benimsense bile, zaman içerisinde ya toplumun ya iktibas edilen hukuk düzeninin ya da her ikisinin birden belirli oranda değişmesi kaçınılmazdır. Bu tür durumlarda zamanla ya toplumun yapısı o yeni hukuk düzenine göre değişime uğrar ya da daha sık rastlanan şekliyle, iktibas edilen sistemde zamanla değişiklikler yapılarak, iktisat eden devletin toplumuna uyarlanmış yeni bir hukuk düzeni oluşturulur. Yahut da belirli oranda toplumsal değişim sağlanmakla birlikte, belirli oranda da iktibas edilen hukuk düzeninde değişikliklere gidilir³⁶. Sonuçta toplumsal durum ile hukuk düzeni zaman içerisinde, bir yerde örtüşmek zorunda kalacaktır.

Yukarıda açıkladığımız ispat sistemlerinin benimsendiği devletler incelendiğinde de söz konusu durum rahatlıkla görülecektir. Örneğin Anglo-Sakson devletleri ekonomik açıdan oldukça sert liberal ekonomik düzeni benimsemişlerdir. ABD, Birleşik Krallık, Avustralya, Kanada hep bu tarz ekonomiyi benimseyen devletlerdir. Söz konusu ekonomik düzende, devletin mümkün olduğunca küçülmesi, ekonomik alana müdahale etmemesi, sadece denetleyici ve sorunlarla ilgili karar verici olarak görev yapması esası benimsenmiştir. Bu düşünceye göre serbest piyasada en kaliteli ürünü en ucuza üreten ayakta kalacak, bu da toplumsal menfaate hizmet edecektir. Yine bu devletlerde bireysel özgürlükler ve özellikle ifade özgürlüğü tarihsel süreçte hep önplanda tutulmuştur. Kıta Avrupasında ise tam liberal bir devletten çok, sosyal devlet ilkesini göz önünde bulunduran bir yapılanma söz konusudur. Devlet herkese minimum bir hayat standartı sağlamaya yönelik olarak ekonomik alana belirli müdahalelerde bulunur ve ekonomik anlamda sosyal sorumluluk sahibidir³⁷. Birey-devlet ilişkisinde ise bireysel özgürlükler önemli olmakla birlikte Anglo-Saksonlardaki kadar

³⁵ Feyzioğlu/Taner, s. 34.

³⁶ Bu konuda ülkemizde, Tanzimat sonrası dönemden başlayarak Cumhuriyet döneminde de devam eder şekilde bir iktibas tecrübesi yaşanmıştır. Bu dönemde iktibas edilen kanunla, ülkenin sosyal, kültürel ve dini yapısı arasında ortaya çıkan uyumsuzluklarla ilgili ne şekilde bir hareket tarzı benimsendiğine ilişkin örnekler için bkz. **Bozkurt**, Gülnihal: *Batı Hukukunun Türkiye’de Benimsenmesi*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1996, s. 101 vd.

³⁷ Bu bağlamda Kıta Avrupa’sında sosyal haklar konusunda ilk düzenlemelere yer veren anayasa 1848 tarihli Fransız Anayasasıdır. 1848’de başlayan işçi hareketinin işçi-işveren uzlaşması ile sona ermesinin ardından hazırlanan söz konusu anayasa, 19. yüzyılda ilk kez klasik hakların yanında, parasız eğitim, yoksullara ve kimsesizlere yardım gibi sosyal haklara da yer vermiştir. **Bulut**, Nihat: “Küreselleşme Sosyal Devletin Sonu mu?” Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.52, S.2, 2003, s. 176.

derin bir tarihsel geçmişe sahip değildir. Nitekim tarihsel sürece bakıldığında Hegel, Marx, Bodin gibi devletçi düşünürlerin çoğu Kıta Avrupası kökenlidir. Yine Franco İspanyası, Hitler Almanyası ve Musolini İtalyası gibi faşist ve nazist örnekler Kıta Avrupasında tecrübe edilmiştir. Daha devletçi bir tarihsel geri plana sahip olan Kıta Avrupasında devlet sosyal ve ekonomik alanda olduğu gibi yargısal alanda da daha müdahalecidir. Devlet adına yargılamayı yapan hakim sürekli uyuşmazlığa ve delillerin ikamesine müdahale etmekte, delillerin doğruluğunu ise öncelikle kendisi testetmektedir. Hatta Kıta Avrupası sistemlerinde kural olarak, gerekli olduğu durumlarda, taraflarca ileri sürülmesi bile, hakimın re'sen delil araştırma yapma yetkisi bulunmaktadır. Buna karşın daha daha bireyci bir tarihsel geri plana sahip Anglo-Sakson hukuklarında ise nasıl ekonomik ve sosyal hayatta devlet çok müdahaleci değilse, yargısal süreçte de devlet adına yargılayı yürüten hakim pek etkin değildir. Delillerin ikamesinde öncelikli söz hakkı ve delillerin doğruluğunu testetme imkanı taraflarda olduğu gibi, hakimın re'sen delil araştırma yetkisi de kural olarak bulunmamaktadır. Hatta birçok yargılamada hakimın maddi soruna ilişkin karar verme yetkisi de bulunmamaktadır. Bu işi halktan kişilerden oluşturulan jüri yapmaktadır³⁸. Bu bağlamda söz konusu sistemler bakımından kesin doğru bulunmadığını, her devletin kendi tarihsel ve kültürel geçmişine göre farklı sistemleri kullanmasının kendisi açısından olumlu sonuçlar verebileceğini söylemek daha doğru olacaktır.

4. TÜRK CEZA MUHAKEMESİNDE BENİMSENEN ANLAYIŞ VE BUNA İLİŞKİN DÜZENLEMELER

Temelde Kıta Avrupası hukuk sistemini benimseyen Türk adalet sistemi, ceza muhakemesi hukuku alanında da Kıta Avrupası merkezli bir sistem oluşturmuştur. Bu bağlamda mahkemenin uyuşmazlık konusu olaya ilişkin olarak oy birliği ile karar vermesi, hükmünü oybirliğine dayandırması gerekmez. Bilakis oy çokluğu da hükmün oluşturulması bakımından yeterlidir. Dolayısıyla Türk ceza muhakemesi sisteminin hüküm kurma bakımından Rousseau'cu bir anlayışla dizayn edildiğini, "çoğunlukçuluk ve genel irade" ilkelerinin muhakemeye hakim olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır³⁹.

Bu bağlamda Türk ceza muhakemesinde duruşmanın sona erdiği açıklandıktan sonra, toplu mahkemelerde duruşmaya katılmış olan hakimler, aralarında delilleri tartışmak ve oy vermek üzere duruşma salonundan çekilirler. Bazen basit işlerde, duruşma salonundan çekilmeden, aralarında konuşarak da hükmü

³⁸ Jüriler konusunda daha ayrıntılı açıklamalar için bkz. **Feyzioğlu/Taner**, s. 34.

³⁹ *Genel irade toplumun genelinin çıkarını amaçlamakla birlikte her zaman "oybirliği" biçiminde ortaya çıkmaz. Hatta genel iradenin Rousseau'da genellikle "çoğunluk iradesi" ile aynı olduğu sonucu çıkarılabilir. Nitekim Toplum Sözleşmesinde Rousseau, devletin olduğu ilk sözleşme dışında, çoğunluğun oyunun da geri kalanları her zaman bağlayacağını, bunun sözleşmenin bir sonucu olduğunu belirtmektedir. Çünkü Rousseau'nun düşüncesinde genel iradenin tüm özellikleri çoğunluk iradesinde de bulunmaktadır. Hakyemez, s. 78 vd.*

oluşturabilirler. Tek hakimli mahkemelerde bir müzakere söz konusu olmayacağından, “gereği düşünüldü” denilerek, hemen karar verilmekte ve bu karar tutanağa geçirilmektedir. Ancak hakim, dilerse odasına da çekilebilir⁴⁰.

Müzakerede sadece hükmeye katılacak hakimler bulunur (CMK m.227/1). Savcı müzakerelere katılamaz. Nitekim o yargılama makamının bir parçası değil; iddia makamını işgal eden bir taraftır. Ancak uygulamada bazen savcının müzakereler sırasında dışarı çıkmadığı ve mahkeme heyetiyle bir arada bulunduğu görülmektedir. Bu durum en azından görüntü itibarıyla muhakemenin ve hükmün adilliğine gölge düşürmektedir⁴¹. Bununla birlikte *mahkeme başkanı, mahkemesinde staj yapmakta olan hakim ve avukat adaylarının müzakere sırasında hazır bulunmalarına izin verebilir* (CMK m.227/2).

Müzakereyi mahkeme başkanı yönetir (CMK m.228/1). Bu bağlamda gerek uyuşmazlık konusu olayın ne şekilde gerçekleştiğine ilişkin maddi sorun gerekse de uyuşmazlığın çözümünde uygulanacak hukuk kurallarına ilişkin hususlar müzakerede tek tek tartışılır. Müzakereler tamamlandıktan sonra oy verme işine geçilir. Belirli bir konuda karar, oybirliğiyle alınabileceği gibi oy çokluğuyla da alınabilir (CMK m.224/1). *Karşı oya tutanakta yer verilir; gerekçesi de tutanakta gösterilir* (CMK m.224/2).

Mahkeme başkanı, kıdemsiz üyeden başlayarak oyları ayrı ayrı toplar ve en sonra kendi oyunu verir (CMK m.229/1). Kanunkoyucu kıdemsiz üyenin kendinden daha kıdemli olanların oyundan etkilenmemesi için oy verme işlemine ondan başlanmasını öngörmüştür.

Maddi veya hukuki soruna ilişkin karar verilirken⁴², *mahkeme başkan ve üyelerinden hiçbirisi herhangi bir konu veya sorun üzerinde azınlıkta kaldığını ileri sürerek oylamaya katılmaktan çekinemez* (CMK m.229/2). Bu bağlamda örneğin başkan sanığın suçluluğunu gösteren yeterli delil olmadığı gerekçesiyle beraat kararı verilmesi gerektiği kanaatindeyken diğer iki üye sanığın suçu işlediği için mahkum edilmesi gerektiği kanaatindelerse, oylama sonunda oy çokluğu ile sanığın suçu işlediğine ve mahkum edilmesine karar verilmiş olacaktır. Bu oylamadan sonra TCK m.61 gereğince sanığa temel ceza olarak hangi cezanın verileceği hususu oylanırken, başkan, “*ben beraat etmesi gerektiği kanaatindeyim, o nedenle temel cezanın miktarına ilişkin oy kullanmıyorum. Cezayı siz belirleyin*” diyemez. Nitekim o husus oylanmış ve sanık oy çokluğu ile suçlu bulunmuştur. Bu aşamadan sonra yeni aşamaya geçilmiş ve yeni bir

⁴⁰ Aynı yönde bkz. **Centel/Zafer**, s. 802.

⁴¹ **Karakehya**, Hakan: Ceza Muhakemesi Hukuku, Savaş Yayınevi, Ankara 2016, s. 555 vd.

⁴² Hükmün hem maddi sorunu hem de hukuki sorunu çözer nitelikte olması gerekliliği hususunda bkz. **Ünver**, Yener/**Hakeri**, Hakan: Ceza Muhakemesi Hukuku, Adalet Yayınevi, Ankara 2017, s. 650.

husus için oylama başlamıştır. Bu nedenle hiçbir hakim, daha önce azınlıkta kaldığı gerekçesiyle oy vermekten çekinemez⁴³.

Hükme ilişkin müzakere sonrasında, belirli bir husus karara bağlanırken oylar dağılırsa sanığın en çok aleyhine olan oy, çoğunluk meydana gelinceye kadar kendisine daha yakın olan oya eklenir (CMK m.229/3). Burada en aleyhe olan oyun çoğunluk meydana gelinceye kadar kendisine yakın olan oya eklenmesinden maksat, eklendiği oy gibi kabul edilmesidir⁴⁴. Bu bağlamda örneğin sanığa (2 yıldan 15 yıla kadar hapis cezası gerektiren bir suçtan dolayı) verilecek temel ceza belirlenirken başkan 2 yıl verilmesi gerektiği, kıdemli üye 3 yıl verilmesi gerektiği, kıdemsiz üye ise 7 yıl verilmesi gerektiği kanaatinde olabilirler. Bu durumda oylar dağılmıştır. Oylamaya ilişkin kural gereği en aleyhe olan 7 yıl çoğunluk sağlanıncaya kadar kendisine en yakın olan oya eklenir, yani kendine en yakın olan oy gibi kabul edilir. Dolayısıyla 7 yıl da 3 yıla eklenip, 3 yıl olarak kabul edildiğinde, oylama sonunda bir tane 2 yıl, iki tane de 3 yıl ceza verilmesine ilişkin oy kullanılmış gibi olur. İki tane 3 yıl, oylamada 2/3 çoğunluğu sağladığından dolayı da, sanığa temel ceza olarak verilecek miktar 3 yıl olarak belirlenir⁴⁵.

Bu bağlamda Türk ceza muhakemesinde hüküm kurulurken mahkeme heyetindeki "genel irade" dikkate alınmakta; "ortak bir irade" oluşturulması aranmamaktadır. Dolayısıyla çoğunluğun sahip olduğu "vicdani kanaat" mahkemenin vicdani kanaatinin oluşumu bakımından yeterli kabul edilmektedir.

SONUÇ

Felsefe tarihinin önde gelen düşünürlerinden olan Locke'nin ortak irade (ortak akıl) ve Rousseau'nun genel irade kavramlarının modern ceza muhakemesi üzerinde önemli yansımaları bulunmaktadır. Locke'ye göre; *geçmişte yaşanmış gözlenebilen bir olaya ilişkin olarak mutlak gerçeğe ulaşmak mümkün olmasa da, olayı yansıtan delillerle farklı özelliklerdeki kimselerin hayat tecrübeleri uyum halindeyse, mutlak gerçeğe yakınlıkta en yüksek ihtimal derecesine ulaşılmış olacaktır*. Bu bağlamda doğru bir karar verilebilmesi için ilgili konuda ortak bir iradenin oluşmasını aramak en doğru yoldur. Nitekim şüpheye mahal bırakmayan bir hususta her ortalama insanın aynı sonuçlara varması beklenir.

Rousseau ise, genel irade teorisini açıklarken, insan topluluklarını ve grupları "iradesi olan ahlaksal birer varlık" olarak kabul eder. Bu bağlamda insan topluluklarında, topluluğu oluşturan bireylerin her birinin iradesini aşan genel bir irade bulunmaktadır. Bu genel irade, daima topluluğun ve onun her bir

⁴³ Karakehya, s. 556.

⁴⁴ Ünver/Hakeri, s. 651.

⁴⁵ Suç teşkil eden kişiye yaptırım uygulanabilmesi için soruşturma ve kovuşturmanın yapılıp, verilen mahkumiyet hükmünün de kesinleşmesi gerekmektedir. Akbulut, Berrin: Ceza Hukuku Genel Hükümler, Adalet Yayınevi, Ankara 2017, s. 12.

parçasının korunmasına ve iyiliğinin sağlanmasına hizmet eder. *Rousseau'nun "genel irade" teorisinde belirli bir hususta karar verilebilmesi için oybirliğine varılmasına gerek yoktur. Nitekim çoğunluk genel iradeyi yansıtmaktadır. Azınlıkta kalanlar ise iradesini genel irade ile uyumlaştırarak erdemli davranmalıdırlar. Çünkü azınlıkta kalan yanılmıştır.*

Bu bağlamda Kıta Avrupası hukuk sisteminde uyuşmazlığı çözecek yargılama makamının toplu mahkeme olarak belirlendiği hallerde, yargılama makamı kural olarak oybirliği ile hükmünü kurabileceği gibi, oy çokluğuyla da karar vermektedir. Dolayısıyla Rousseau'cu bir anlayışla, mahkeme heyetinde azınlıkta kalanın dikkate alınmadığı; diğer üyelerin oylarıyla oluşan genel iradenin doğru olduğu kabul edildiği görülmektedir. Bu durum sadece ilk derece yargılamaları bakımından da geçerli değildir. Hükme karşı gerçekleştirilen kanun yolu incelemelerinde de, inceleme merci oy çokluğu ile verilen bir hükmü yine oy çokluğu ile onaylayabilecektir. Buna karşın Anglo-Sakson hukuk sistemindeki ceza yargılaması ise Locke'ci bir bakış açısıyla yapılandırılmıştır. Özellikle Amerikan uygulamasında jüriler halkın farklı sınıflarından farklı özelliklere sahip kişilerden oluşturulmaktadır. Ayrıca ceza davalarında jürilerin hem beraat hem de mahkumiyet hükümlerini oybirliği ile verme zorunluluğu bulunmaktadır. Dolayısıyla "genel irade" yeterli görülmemekte "ortak irade"nin oluşturulmasına gayret edilmektedir. Vicdani kanaatin kararda etkisi bulunacak tüm kişilerin ortak kanaatiyle oluşması aranmaktadır.

Temelde Kıta Avrupası hukuk sistemini benimseyen Türk adalet sistemi, ceza muhakemesi hukuku alanında ispata ilişkin olarak da Kıta Avrupası merkezli bir sistem oluşturmuştur. Bu bağlamda mahkemenin uyuşmazlık konusu olaya ilişkin olarak oy birliği ile karar vermesi, hükmünü oybirliğine dayandırması gerekmez. Bilakis oy çokluğu da hükmün oluşturulması bakımından yeterlidir. Dolayısıyla Türk ceza muhakemesi sisteminin hüküm kurma bakımından Rousseau'cu bir anlayışla dizayn edildiğini, "çoğunlukçuluk ve genel irade" ilkelerinin muhakemeye hakim olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Son olarak şu hususu da vurgulamak gerekir ki; yukarıda açıklanan sistemlerden hangisinin bir devlet için daha yerinde olduğu konusunda yapılacak değerlendirme, her toplum bakımından farklılık arz etmektedir. Kaldı ki; hukuksal düzen, bir toplumun kültürel, sosyal ve ekonomik yapısından tamamen farklı bir tarzda şekillenemez. Bu nedenle söz konusu sistemler bakımından kesin doğru bulunmadığını, her devletin kendi tarihsel ve kültürel geçmişine göre farklı sistemleri kullanmasının kendisi açısından olumlu sonuçlar verebileceğini söylemek daha yerinde olacaktır.

KAYNAKÇA

- Akbulut**, Berrin: Ceza Hukuku Genel Hükümler, Adalet Yayınevi, Ankara 2017.
- Arnhart**, Larry: Plato'dan Rawls'a Siyasi Düşünce Tarihi (Çev. Ahmet Kemal Bayram), Adres Yayınları, Ankara 2004.
- Beulke**, Werner: Strafprozessrecht, C. F. Müller, Heidelberg 2005.
- Bozkurt**, Gülnihal: Batı Hukukunun Türkiye'de Benimsenmesi, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1996.
- Bulut**, Nihat: "Küreselleşme Sosyal Devletin Sonu mu?" Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.52, S.2, 2003.
- Carey**, Toni Vogel: "The Life & Death of Common Sense," https://philosophynow.org/issues/110/The_Life_and_Death_of_Common_Sense
- Centel**, Nur/**Zafer**, Hamide: Ceza Muhakemesi Hukuku, Beta Yayınları, İstanbul 2018.
- Cihan**, Erol: "Ceza Muhakemesi Hukukunun Gayesi", İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 1963/3-4.
- Didier**, Jean: John Locke (Çev. Atakan Altınörs), Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2009
- Dunn**, John: Locke (Çev. Fatoş Dilber), Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 2008.
- Eicker**, Andreas: Die Prinzipien der materiellen Wahrheit und der freien Beweiswürdigung im Strafprozess, Centaurus Verlag, Herbolzheim 2001.
- Feyzioğlu**, Metin/**Taner**, Fahri Gökçen: Ceza Muhakemesinde İspatın Ölçütü Olarak Vicdani Kanaat, Işık Yayınları, Ankara 2015.
- Feyzioğlu**, Metin: Ceza Muhakemesinde Vicdani Kanaat, Yetkin Yayınları, Ankara 2002.
- Goodpaster**, Gary: "On the Theory of American Adversary Criminal Trial", The Journal of Criminal Law & Criminology, Vol. 78, No:1, 1987.
- Hakyemez**, Yusuf Şevki: "Çoğunlukçu Demokrasi Anlayışı, Rousseau ve Türk Anayasaları," Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.52, 2003/4.
- Karakehya**, Hakan: Ceza Muhakemesi Hukuku, Savaş Yayınevi, Ankara 2016.
- Kunter**, Nurullah/**Yenisey**, Feridun/**Nuhoglu**, Ayşe: Ceza Muhakemesi Hukuku, Arıkan Yayınevi, İstanbul 2006.
- Langbein**, John H.: The Origins Of Adversary Criminal Trial, Oxford University Press, New York 2010.
- Locke**, John: İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Deneme, (Çev. Meral Delikara Topçu) Öteki Yayınevi, Ankara 1999.

- Locke**, John: Tabiat Kanunları Üzerine Denemeler (Çev. İsmail Çetin), Paradigma Yayıncılık, İstanbul 1999.
- Özbek**, Veli Özer/**Kanbur**, M. Nihat/**Doğan**, Koray/**Bacaksız**, Pınar/**Tepe**, İlker: Ceza Muhakemesi Hukuku, Seçkin Yayınevi, Ankara 2015.
- Öztürk**, Bahri/**Tezcan**, Durmuş/**Erdem**, Mustafa Ruhan/**Sırma**, Özge/**Kırıt**, Yasemin F. S./**Özaydın**, Özdem/**Akcan**, Esra A./**Erdem**, Efser: Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, Seçkin Yayınevi, Ankara 2012.
- Ranft**, Otfried: Strafprozessrecht, Boorberg Verlag, Stuttgart, München... 1995.
- Rousseau**, Jean-Jacques: Siyasal Fragmanlar-Ekonomi Politik Üzerine Söylev, (Çev. İsmail Yerguz) Say Yayınları, İstanbul 2008.
- Rousseau**, Jean-Jacques: Toplum Anlaşması, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, (Çev. Vedat Günyol) İstanbul 1992.
- Roxin**, Claus: Strafverfahrensrecht, C. H. Beck, München 1998.
- Şahin**, Cumhur/**Göktürk**, Neslihan: Ceza Muhakemesi Hukuku-II, Seçkin Yayınevi, Ankara 2012.
- Şahin**, Cumhur: Ceza Muhakemesi Kanunu Gazi Şerhi, Seçkin Yayınevi, Ankara 2005.
- Şenel**, Alaeddin: Siyasal Düşünceler Tarihi, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 2004.
- Toroslu**, Nevzat/**Feyzioğlu**, Metin: Ceza Muhakemesi Hukuku, Savaş Yayınevi, Ankara 2006.
- Ünver**, Yener/**Hakeri**, Hakan: Ceza Muhakemesi Hukuku, Adalet Yayınevi, Ankara 2017.
- Volk**, Klaus: Grundkurs StPO, C. H. Beck Verlag, München 2005.